

SALIH TRAKO – LAMIJA HADŽIOSMANOVIĆ
(Sarajevo)

IZBOR GAZELA IZ *DIVANA* ARIF HIKMET-BEGA RIZVANBEGOVIĆA STOČEVIĆA

Sve do pojave djela dr. Safvet-bega Bašagića *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* 1912. godine, o pjesniku Arif Hikmet-begu Stočeviću Rizvanbegoviću (Stolac 1839 – Istanbul 1903) nije se ništa znalo na ovim našim prostorima. Mnogo kasnije je dr. Fehim Nametak, u okviru knjige *Divanska književnost Bošnjaka*, napisao poduži tekst o ovom pjesniku, sudiji, filozofu i publicisti, uvrstivši nekoliko Hikmet-begovih pjesama u svom prijevodu, te u prijevodu Safvet-bega Bašagića i Amine Šiljak-Jesenković.¹

Arif Hikmet-beg, poznat u osmanskoj Turskoj kao Hersekli Arif Hikmet-beg, rođen je u bogatoj i uglednoj obitelji Rizvanbegovića. Sin je Zulfikar-paše i unuk Ali-paše Rizvanbegovića. Još kao dijete pokazivao je veliki interes za pisanom riječju i odlikovao se izuzetnim pamćenjem, o čemu govore njegovi savremenici. Na prijedlog djeda-paše, već sa jedanaest godina postao je miralaj (pukovnik hercegovačkih, lenskih konjanika). Međutim, bezbrižno i lagodno djetinjstvo prekinuto je dolaskom Omer-paše Latasa u Bosnu, koji je iz Carevine poslan pod izlikom da pacifizira Bosnu, a ustvari namjera mu je bila da upokori bosansko plemstvo. Dječak se pred Latasovom strahovladom, sa svojom obitelji najprije povlači u Sarajevo, a zatim odlaze u Tursku i napuštaju zauvijek svoju domovinu. Pa iako je život proveo u Carevini, bio je poznat kao "Hersekli" (Hercegovac), a tako se i osjećao.

Prvu veću studiju o Arif Hikmet-begovom životu i djelu na turskom jeziku, kao Predgovor *Divanu* ovog našeg pjesnika, napisao je njegov biograf i bliski prijatelj Ibn ul-Emin Mahmud Kemal. Nažalost, *Divan* je objavljen deset godina nakon pjesnikove smrti, velikim zalaganjem ovog njegovog prijatelja.

Mahmud Kemal je ušao u sve pore pjesnikovog života, jer on, iako često samozatajan, pred njim nije imao tajni. Povjerenje i prijateljska odanost bile su uzajamne. Mahmud Kemal opisuje ga ovako: "Hikmet je bio srednjeg rasta, krupnog tijela, pognut malo naprijed, poveće glave, gustih obrva, crnih

¹ Fehim Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, Sarajevo 1997, str. 84-92,

očiju, podužeg nosa, svijetlog, širokog čela, prosijede brade, bijele puti, umilnog lica, malih nogu i ruku, urednih noktiju, duboka, prepukla glasa.”² Ovaj njegov prijatelj i biograf tvrdi da je i u poznim godinama mogao naizust, od riječi do riječi, reći pjesmu nekog poznatog osmanskog klasika, koju je čuo prije više godina. Kada bi to htio, svojim kazivanjem umio je da zasmije ili rasplače svoje društvo. Od svih poeta osmanskog vremena, najviše je cijenio Nailija Starijeg (1610-1666) i spjevao je dosta nazira na njegove pjesme. Iako se u mladosti nije pridržavao svih odredbi koje nalaže Kur’an, jer je volio da u odabranom društvu, ili u osami, meditira uz “čašicu”, za njega je Namik Kemal (1840-1888), uvijek govorio da je u svim, pa i takvim situacijama, bio pravi sufija.

Arif Hikmet-beg je često mijenjao svoja raspoloženja. Znao je biti zamišljen i proniknut duboko u sebe, razmišljajući o ljudima kojima je nadvaladala nadmenost, o lažnim dervišima koji trče za bogatstvom i uživanjem, a sebe pokazuju kao askete. Tada bi ih u pjesmi savjetovao:

*Edžel ispred, a konaka malo
A ti se nadaš opstanku stalnom*

Koliko je imao povjerenje u Mahmuda Kemala svjedoči i činjenica da mu je, kada je osjetio da mu se približava kraj života, u amanet ostavio svoje rukopise da s njima učini što on smatra da treba. Osim ovog *Divana*, o kome je riječ, izgorio mu je još jedan *Divan*. Iza sebe je ostavio čitav niz prozanih tekstova, društveno-političkog i sufijskog sadržaja. Između ostalih: *Levaih ul-Hikem* (Slike mudrosti), *Sevanih ul-Beyan* (Aforizmi objašnjenja), *Seyiat ut-Turk* (Turska zla) i mnoga druga. Mahmud Kemal je imao dosta nevolja da spasi od policije neka njegove rukopise, jer je pjesnik cijeloga svoga života praćen i proganjan.³

Pjesničko djelo Arif Hikmet-bega Stočevića, možemo pratiti u tri međusobno oprečna, ali ipak negdje dodirna toka:

Prvo, pjesme posvećene Bogu i Božijem poslaniku, što je uobičajeno u divanskoj poeziji. Međutim u ovom *Divanu*, pjesnik ima i *Mevlud*, spjevan u četverostihu, ciklus pjesama posvećenih Ehli-bejtu (Muhammedu s.a.v. njegovoj kćerki Fatimi az-Zehri, zetu hazreti Aliji al-Murteza, halifi četvrtom, i njegovim unucima – šehidima hazreti Hasanu i Huseinu). Tu su i pjesme o *Mesneviji* Mevlana Dželaluddina Rumije (1207-1273), Muhjiddinu Ibn al-Arabiju (1165-1240), mevlevijskom i kadirijskom tarikatu i slično.

Drugi tok mogli bismo uvjetno nazvati “mješovite pjesme”. U njima Arif Hikmet-beg na početku izliva svoj sufijski zanos, da bi odjednom uskočio u neko drugo emotivno stanje i iskustvo.

Treći tok je izrazito sufijska poezija, u kojoj centralno mjesto zauzimaju gazeli. Tu Arif Hikmet-beg pjeva u slikama i tako predočava svijet oblika. Slikom ustvari prikriva pravi motiv, jer u ovoj vrsti poezije nema dijaloga

² Hersekli Arif Hikmet-bey, *Divan*. Predgovor Ibn ul-Emin Mahmud Kemal, Istanbul 1334/1913., str. 7-9.

³ *Isto*, 76-77.

između pjesme i čitaoca. Ideja vodilja bio mu je Kur'an, kao izvor i utok filozofske meditacije. To je slojevito pjesništvo, koje se odmah ne otkriva čitaocu, nego se moraju odgrtati zavjese da bi se došlo do prave suštine i motiva. U Hikmet-begovom *Divanu*, kao i u divanima ostalih pjesnika, gazeli obiluju simbolima, koji su i inače sedimentirani i konstantni u sufijskoj divanskoj poetici. Osim srca, izvora duhovnosti, osnovni simboli Arif Hikmet-begove poezije su: vino, Ljubav i Ljepota.

Vino je duhovno piće, kojim se sljedbenik određenog tarikata etapno opija da bi se približio Istinitom. Vino je Ljubav od kojeg svako zrno klija i kojim se duh napaja. Ono je poziv "Kun fe yekun".⁴

Ljepota, ustvari označava sveprisutnost Boga. "Ljepota se otkriva samo Ljepoti".

Ljubavlju kao temeljnim simbolom, sufijske poezije, prožeti su gotovo svi Hikmetovi gazeli. Kuranske izreke dominiraju kao ideje *spoznaje*. U ovim gazelima sve je vanvremensko i vanprostorno. Pjesnik se napaja iz *Uzvišenog vrela*, ali ne može da ugasi žeđ.

Osim ovih osnovnih simbola, tu su i prateći: harabat (krčma, u prenesenom značenju tekija), leptirica i svijeća, koja leti oko Svjetlosti dok joj u Ljubavi krila ne sagore, ben, rumen usne, obrva, nar-obrazi. Svi ovi simboli se koriste metaforično, da bi se izrazila Ljubav. Jer pjesnik žudi za približenjem, odnosno sastankom i traži puteve kako bi lakše došao do svog cilja. Ali, putevi su besputni, zato on cvili, jeca, uzdiše, poput slavuja.

Mi ćemo ovdje u našem izboru, prijevodu i prepjevu donijeti nekoliko gazela iz Arif Hikmet-begovog *Divana*, koji do danas nisu prevedeni na bosanski jezik.

GAZELI

I

Zapaljena smo baklja Ljubavi u tajnom moru Allahovom
Reklo bi se da smo zrake u Njegovoj bijeloj ruci skrivenoj

Duhovnom svijetu mi pogled svoj upravljamo
U svjetlu pogleda oka srca mi se sakrivamo

Zar je čudno kad bi se razlijegale dove naše iskrene
U zvonu hramova – Bogomolja Ljubavi mi se sakrivamo

Je li čudno što promičemo u tajnu srca Kajsova⁵
U zjenicama tamnih očiju Lejlinih mi se sakrivamo

Hikmete, blagoslovljeni smo dah hakikata
U disajima Mesiha što život daje mi se sakrivamo

⁴ Kur'an, 36:82.

⁵ Kajs – junak legende Medžnun i Lejla, koji je u ljubavi za Lejlom poludio.

II

O Ti, što Ti je svjetlo odraz znakova Ljubavi
 S Tvojim aškom vidljivi postaju znaci Ljubavi
 Zar poderana jaka ne svjedoči o mojoj Ljubavi
 Nema potrebe da srce potvrđuje postojanje Ljubavi
 Put pun opasnosti, a oči i srce izbezumljeni
 Pa se stalno umnožavaju muke Ljubavi
Hikmete, ja sam onaj sjajni dragulj prema Allahu
 U mojoj su prirodi odbljesci beskrajne Ljubavi

III

Ružnoću i ljepotu na svijetu ogledalo odražava
 Slike dobra i zla ogledalo podcrtava
 Jezikom svojim ogledalo ukazuje na njihova nastajanja
 U tom razmišljanju svijet je odraz Allahova postojanja
 Potvrdu o dokazu Jednosti ogledalo osvjetljava
 Pa šta, ako bi se učeni ponosio nad darom *spoznaja*
 Svakako ogledalo čini gordim ljepotana
 Srca prosvijetljenih ne mogu se izbaviti od nevolja
 Svakog časa ogledalo po svijetu širi ta slamanja
 Šta će biti ako zlobnika pogodi čistota srca mojega
Hikmete, ogledalo uvijek rastuži one obraza crnoga

IV

Iako nam dani i noći protiču u prezrenosti
 Ipak nam zvijezda sretna kreće ka dostojanstvenosti
 Dobro je što vjerujemo u tajnu Ljubavi i zanesenosti
 Jer se naše vjersko uvjerenje kretalo u nepojmljivosti
 Iz bujice našeg odricanja džennet *hud* se natapa
 Pa šta ako je naš izvor zdenac Allahovog darovanja
 Neuki smo da tumačimo lekcije savršenstva srca
 Naša iskonska predavaonica srca, mektebska je učionica
 Umorni smo od oba svijeta posmatranja
 Prozor svijeta gleda nered ovog svijeta – nepostojanja
Hikmete, družina smo lučonoša bitka – postojanja
 Zar je čudno što smo svjedoci u nur utapanja

V

U sjaju Tvoje Ljepote rana u grudima je noćas zasjala
Da bi snopove svjetlosti duše ove noći rasplamsala
Mačem Ljepote svaka rana u tijelu je krvava postala
Prozor ove noći gledanja, u ljepotu Draginog ružičnjaka
U čežnjivoj čežnji za Tvojim licem od vatrenih uzdaha
Postiđena je ove noći svjetiljka što Vasionu ukrašava
Pa šta ako bi ove noći u srcu mjesečina želja zasjala
Hikmete, meni je zbog jada, zanosa i očaja
Vesela pjesma zvijezde Danice ove noći plač postala

VI

Hajde, da malo podilazimo krčmarici što nade pruža meni
Iskonski Darovatelj da srce Njemu predam podario je meni
Ako bilo kad uputim pogled prema ogledalu nade
Ukažu se u prijetećem obliku lijepe želje meni
Jedan gutljaj vina Ljubavi iz čaše čežnje i zanosa
Opjani me i pruža vječnu radost meni
I da Džemšidova čaša veselja postane džennet meni
Pamuk u mojih gluhim ušima ushićenje uskraćuje meni
Pomisao na tek obraslo lice vojske Cara Ljepotana
Obnovi davno zaboravljeni berat tuge u meni
Hikmete, priroda tvoja nadahnuta je da u mudrost pronikne
Ako mi ugled unize, ostaje da drugo društvo nađem sebi

VII

Ozračići širine srca svjetlom Tvojih Ljepota
Neka krasote dženneta ne zasjene ružičnjak Tvojih divota
U ljubavnoj boli Tvoja Ljubav se odražava
Plamen lica Tvoje Ljepote sav obzor odslikava
Tvoja Ljepota Džibrilu je kvas za eliksir sreće
Srce se pretvara u prah na vratima Tvoje Kuće
Do proživljenja srce je oslobođeno iskušenja nestanka
U mojim grudima je radosno proljeće Tvoje Ljepote
Podigni "nikab". Ti što krasiš čador ljupkosti
Ubi me čežnja za đulnarima Tvoje umiljatosti
Tvoja veličina izbezumljeno srce tužnog *Hikmeta* ostavi
Ukras je na tajnama Ljepote muhur iskonski

VIII

U čežnji za Tvojim licem svakog trenu malaksavam
 Tijelo nemoćno – nemoćno zbog boli, a bol srce razara
 Kada bi svu zemlju svjetlo Tvojih obraza obasjalo
 Svjetlo – nur, a nur – Tur, Tur mjesto gdje se oganj rasplamsava
 Ti si Mjesec što svijet ukrašava, rad' goleme zavisti
 Mjesec zvijezda postaje, zvijezda sunce, a sunce pomračava
 Toliko si hude sreće *Hikmete*, pa kad' bi je mogao i zamisliti
 Sreća konac, konac – zmija, a zmija soluf Drage bi postala

IX

Rana rastanka od Tebe rek'o bi da je krvava lala čaša
 Sa mojim plamtećim grudima rek'o bi da nariče čaša
 Odsjajem malja sa Tvoga lica, o prelijepi prozračni mjesече
 Ljepota je zanosna, oreol oko mjeseca rek'o bi da je čaša
 Čežnjom za Tvojim licem svaka njena kap biva opterećena
 Zaljubljena je to vatra koja se rasplamsava, rek'o bi čaša
 Snažno nabujalom ljubavlju prema Ljepoti Drage
 Kao da je medna rosa družbe akšamlija, rek' o bi čaša
 Ljubav što je potamnijela, postaje jako osvijetljena
 U društvu vinopija, kao baklja što kruži, rek'o bi čaša
 Treperenje duše zbog rastanka s Voljenom ove noći
 S grudima koja pate, rek'o bi da nariče čaša

X

Opija se Hizir i Mesih od čistog rubina Tvoga
 Munja sija nurom Allahove moći iz ljepote lica Tvoga
 Pupoljak si nerascvjetani iz vrta čednosti, pa postidena
 Osta nevina osoba od strpljivosti hidžaba Tvoga
 Ti si sunce bezgrješnosti što cijeli svijet obasjava
 Oči ašika zanesene, ostaju zapanjene od nikaba Tvoga
 Do Dana providenja meleki bi ostali ukočena pogleda
 Ako bi se samo jednom našli pored dušeka Tvoga
 Srce je slomljeno nepravdom rastanka, o Care zemlje ljepote
 Ne pada daleko od Tvoje uzengije moje srce, što je poput sjene
Hikmete, pogođen si tugom rastanka svijet sazna
 O žalosti, stalno u suzama greaš zbog svega toga

XI

Vidni znak Odredbe Iskona u mojoj biti počiva
Slika izmjene Vječnosti na mome licu izbiva

Proniknuh u zagonetne tajne Jednosti
Iskaz nevidljivog i vidljivog u grudima mi počiva

U srcu mi je riznica tajni svih stvorenja
Ključ svijeta nevidljivog u srećom obogaćenim grudima

Ružičnjak mojih tajni – Spoznaja u svijetu ljubavnom
U mome dahu je hrana srca i duši ispunjenoj

Hikmete, smisao sadržaja duše što o Ljubavi kazuje
Moje pero u znoj umočeno na snagu moju ukazuje

XII

Sagorih u hramu Ljubavi, ni traga ne osta
Vijesti o meni ne osta, u vatri Ljubavi pepo postah

Junak sam borbi vičan, sa mačem sudbine
Koji osim ranjenih grudi drugog štita nema

Ja sam onaj fakir-ašik, hrabar u svojim zanosima
Ne bojim se i kad bi stalno lijevala kiša iskušenja

Crna sam ptica u gnijezdu Ljubavi, o teško meni
Ona nema perja za lijet do Voljenig bića boravišta

Zanesen slikama Ljepotica iz harema krasota
Ne čeznem za ogledalom raskoši i srećom ovog svijeta

Hikmete, uništi me Ljepotice nepravda
A nema pravednika za pomoć zarad Allaha

XIII

Pronikli smo u tajne merhameta Jednosti
Odrješili smo uzlove zagonetke Jednosti

Džibril je uhvaćen nurom našeg pogleda
Noći provodimo u hanikahu Jednosti

Na čistoti našeg srca hrđe dunjalučke nema
Iz nas izbijaju odbljesci ogledala Jednosti

Slobodni smo od vijesti “reybe-l-menun”⁶
Zapanjeni promatramo pojavu tajne Jednosti

Hikmete, trpi bol ljubavi prema Voljenom, što pamet odnosi
Sjedimo sami samcati u nekom uglu mejhane Jednosti

XIV

Čežnjom za Tvojim licem iz srca ružne misli odagnavamo
Svaku ranu na licu mi božanskim žarom osvjetljavamo

Lutalice smo opijene Jednosti, koja se u ogledalu odražava
Somnabulski hodimo da lik željene Ljepotice ugledamo

Propale, ojađene smo žrtve Ljubavi, koja na samrtnom času
Kao poputbinu čestitosti nudi nam posljednju čašu

Ako bismo u mislima na Tvoju Ljepotu u ludilu buncali
I srca Džibrila bismo svojom ljubavlju izbezumili

Bolesnici bolnice Ljubavi, kako li čudno izgledamo mi
Teškim ljubavnim bolom, oboljela srca liječimo mi

Hikmete, mi smo filozofi pa riječju učenost ukrašavamo
Darom nenadmašnog stila ljudske vrijednosti ističemo

XV

Srca plamenom ljubavi od Tvog obraza boju su dobila
Zagonetna ogledala vatrom, varljivu raskoš su zadobila

Čudno, svađu i smutnju traže oči varalica – spletkara
Prihvatiše puteve razmirica da potčine srca zaljubljenika

Dođi, o pobožnjače, čuj glas tajne ljubavi prema voljenom
Umjetnici – sufije, zadovoljili su se saza melodijom

Sarhoši ne znaju šta je sa usana krčmarice čisto vino i užitak pravi
Jer su skrenuli sa staze dostojanstva i sramotu prihvatili

Zašto u društvu umnih i sretnih pamet gube pijani
Zamišljaju da su na tronu Džema i Hušenga – umišljeni

Hikmete, mjeru učenosti i vrijednosti neznalice ne znaju
U istoj ravni, o žalosti, pamet i ludilo posmatraju

⁶ Cijeli ajet glasi: “Zar oni da govore: ‘On je pjesnik’, sačekaćemo da vidimo šta će mu suđeno biti.” – Kur’an, 52:30.

XVI

More neviđenog i viđenog jedno korito ima
Svakom svojom kapljicom valom se priviđa
Zadivljujuća knjiga u kojoj se čita mnoštvo stvorenja
Jedan je povež što na okupu drži sva tabaka njena
Njen sadržaj vedri ukazuje na različitost svijeta
Ali ga ukrašava samo jedna čaša Krčmara – Tvorca
Na hiljade je zaljubljenika koje Ljepota izluđuje
U đulistanu zanesenosti samo jedna ruža divna je
Puno je onih što hiljadama godina idu dolinom tuge
Utok je jedan onima što predjelima Jednosti hrle
Hikmete, ako Istinu tražiš okani se želje za oba svijeta
Prema Allahovoj ljubavi putniku je Ljubav jedna

XVII

O muke moje, tužna jesen, a potom osvit proljeća prođe
O muke moje, vrijeme plača i eto još pobuna dođe
Tek iznikla crna brada nije odraz moje crne sreće
O muke moje, to je zahrđalo ogledalo Ljepote Voljene
Svitanje u srcu pretvori se u mrklost noći tuđinski tužnih
O muke moje, ne pokaza svoje lice Ljepotica obraza vatrenih
Mi smo brodolomci u moru očaja i muka teških
O muke moje, pomoći nam nema od bura nesnosnih
Hikmete, uroni u Ljubav i budi spreman na putovanje
O muke moje, nemirno srce našlo se usred pustinje

IZBOR GAZELA IZ DIVANA
ARIF HIKMET-BEGA RIZVANBEGOVIĆA STOČEVIĆA

Sažetak

Pjesnički opus Arif Hikmet-bega Rizvanbegovića Stočevića (Stolac 1839 – Istanbul 1903) obuhvata i sufijsku poeziju, u kojoj centralno mjesto zauzimaju gazeli. Arif Hikmet-begova sufijska poezija odlikuje se slojevitošću, koja se odmah ne otkriva čitaocu, nego se moraju odgrtati zavjese da bi se došlo do prave suštine i motiva. Ideja vodilja u njegovoj poeziji je Kur'an, kao izvor

i utok filozofske meditacije. Arif Hikmet-begovi gazeli obiluju simbolima koji su i inače sedimentirani i konstantni u sufijskoj divanskoj poetici. Osim srca, izvora duhovnosti, osnovni simboli Arif Hikmet-begove poezije su: vino, Ljubav i Ljepota.

Ovdje je prezentiran izbor gazela iz Arif Hikmet-begovog *Divana*, koji do danas nisu prevedeni na bosanski jezik.

A SELECTION OF GAZELS FROM
ARIF HIKMET-BEY RIZVANBEGOVIĆ STOČEVIĆ'S *DIVAN*

Summary

The poetic opus of Arif Hikmet-bey Stočević Rizvanbegović (Stolac 1839 – Istanbul 1903) includes sufi poetry as well, in which the central place is taken by gazels. Arif Hikmet-bey's sufi poetry is characterised by layers that do not show themselves to the reader immediately, but the curtain must be drawn back in order to reach the real essence and motives. The guiding idea in his poetry is the Qur'an, as the beginning and end of philosophic meditation. Arif Hikmet-bey's gazels abound in symbols which are usually condensed and constant in sufi poetry. Beside the heart, the source of spirituality, the primary symbols of Arif Hikmet-bey's poetry are: wine, Love, and Beauty.

This paper brings a selection of gazels from Arif Hikmet-bey's *Divan*, which to date have not been translated into Bosnian.